

KYNÄVIERAS

Maantietoa Suomesta

Olin vähällä kirjoittaa ylle "maantiedettä", mutta muistin samassa huomautuksen, jonka ehdin muutaman kerran kuulla edesmenneen professori Uuno Varjon suusta: Kouluissa opetetaan maantietoa, yliopistossa tutkitaan **maantiedettä**. Varjo oli Oulun yliopiston ensimmäinen maantiedon professori.

Minulle on opetettu maantietoa kouluissa jos kohta olen yrittänyt sitä itsekin opiskella mm. matkustelemalla, mutta yliopistossa en ole sitä eli maantiedettä opiskellut.

Papereitteni joukosta pyörähti tuonnoin esiin muistivihko, johon olen kopioinut seuraavan tekstin:

"Kaupungit 1821: Turun Lääni (puolilihava on minun keksintöni): Turku, Naantali, Uusi Kaupunki; **Hämeen Linnan Läänissä Hämeen Linnan Kaupunki, Helsingin Kaupunki, Ekenäs; Heinolan Läänissä Heinola, Borgoo** (eli Porvoo) ja Loviisa; Wiipurin Läänissä Wiipuri, Hamina, Lappeenranta, **Ruotsinsalmi**, Käkisalmi, Sortavala ja **Uuden Linnan** eli Sawon Linnan Kaupunki; Kuopion Läänissä Kuopio, Waasan Läänissä Waasa, **Kasköö**, Kristinan Kaupunki, **Joensuun Kaupunki** (eli Nykarleby), Pietarsaaren Kaupunki ja Kokkolan Kaupunki; ja Oulun Läänissä Oulu, **Brahen Kaupunki**, Tornio ja **Kajana**."

Puolilihavaa käytän, kuten nokkela lukija tietysti huomasi, sellaisissa nimissä, jotka ilmeisesti ovat melkein kaikille lukijoille outoja. Kaikki nämä läänin- tai paikannimet olen joskus kopioinut Turun Wiikko-Sanomien-lehdestä. Tämä Sanomat oli ilmestynyt painosta "24:tenä Päiv. Helmikuussa" 1821 ja oli vuoden 8. Numero. Lehden (pää)toimittaja oli Reinhold von Becker, joka oli aloittanut tämän Suomen toisen suomenkielisen sanomalehden edellisenä vuonna, 1820. (Kolmas suomenkielinen sanomalehti olikin sitten 1829 aloittanut Oulun Wiikko-Sanomia.)

Kaikki tähän mustalla painetut nimet näin mielestäni ensimmäisen kerran tuota T.W.-S:n numeroa lukiessani, mutta useimmat niistä olivat silti tunnistettavia. Ruotsinsalmi kaupungin nimenä on minulle tätä kirjoittaessanikin vielä kysymysmerkki, niin tuttu kuin nimi historiasta onkin samannimisen kuuluisan meritaistelun nimenä. Korvantaustaansa raapimaan jäi varsinainen Suomen historian asiantuntijakin, kun kysyin häneltä maantieteellistä selvitystä.

Asiantuntijakaan ei pystynyt selvittämään, miksi Tammerkosken Kaupunki, jolla kaiken järjen mukaan ei voida tarkoittaa muuta kuin Tamperetta, mainitaan Turun läänin kaupunkina, vaikka siis oli olemassa jo Hämeen Linnan lääni. Mutta mutta... jospa lääninraja kulkikin Tammerkosken Kaupungin eteläpuolelta! Hämeen lääniinhän kuului vielä tuolloin itse Helsingin. Ensimmäisen kerran tosin näen (näin!) nimen Hämeen Linnan Kaupunki. Samoin Savonlinnan nimen kirjoitettuna niin kuin edellä.

Hämmästyttää myös Nykarlebyn suomenkielinen nimi Joensuun kaupunki, mutta -Lapuanjoen suullahan se Nykarleby sijaitsee. von Beckerin nimistössä hämmästyttävät hieman vielä silloin, 1821, jokseenkin ruotsinkielisten Jakobstadin ja Gamla Karlebyn suomenkieliset nimet Pietarsaari ja Kokkola, vaikka nämä nimet tietenkin ovat olleet suomenkielisen väestön käytössä. Muutamat selvästi ruotsinkieliset kaupungit on kuitenkin kirjoitettu "alkukielellä": Ekenäs, Kasköö (kaksi ö:tä!) ja Borgoo, juuri näin kirjoitettuna, vaikka Becker varmasti taisi ruotsin kielen.

Vakiintumattomuutta nimistössä on ollut paljonkin, niin että vanha Raahekin on vielä Brahen Kaupunki ja Kajaani on Kajana.

Sen verran huonosti olen lukenut historian, että ensi kerran kuulen Heinolan läänistä.

Oulu esiintyy kuitenkin jo nykyisellä nimellään, vaikka en olisi hämmästynyt, vaikka se olisi tässä kirjoitettu Oulunpori. Tätä nimeä käytti vielä edellä mainitun Oulun Wiikko-Sanomien julkaisija, kirjanpränttääjä Chr. Edv. Barck: "Oulunporisa 1830" jne.

Virallisessa suomen kielessä käytettiin Oulusta vielä 1775 nimeä Uleo. Ruotsiksi nimi oli Uleå, mutta joskus 1790-luvulla ruvettiin yhtäkkiä puhumaan Uleåborgista eli omittiin kaupungin nimeksi vanhan silloin jo pahasti rapistuneen linnan nimi. Tämän tiedon olen iloiseksi yllätyksekseni löytänyt Frans Michael Franzénin omaelämäkerrasta. Vanha Härnösandin piispa saneli muistel-mansa, tietysti "på svenska", vähän ennen kuolemaansa (1847) Säbrö'n piispankartanossa. Ne painettiin ensimmäisen kerran ruotsiksi ja Ruotsissa vasta 1945. Täydellinen suomennos niistä painettiin vasta 1990 Oulussa julkaistuun teokseen Franzénin matkassa kotona ja maailmalla.

Kylläpä tähän olisi oikeastaan tarvittu maantiedon professori!

PANU

P.s. Toimitusjohtaja Harry Hammar tunnisti heti ed. pakinasani Hedmaniksi oletetun "meripojan" isäkseen ja edeltäjäkseen Nils Hammariksi. Nissen luokkatoveriksi Harry tiesi mm. seuraavat: Maja Castrén, Ragnar Lidström, Ulla Holm, Ethel Swahn-Luutonen, Julia Lahti, Brita Kananen, Lasse Pehkonen, mutta ei voi tunnistaa.

Sittemmin Antje Antell-Tallgren, Kööpenhamina, olettaa, että tytöistä laitimmainen voisi olla Brita Kananen ja toinen poika opettajasta vasemmalle Håkan Sovelius. (Näyttääkin Soveliukselta!) Helsingiläinen "mellanskoolalainen" Doris Åström on olettanut takarivin pitkän pojan Jarl Åströmiksi. Iän puolesta ehdotukset sopisivat!

